

noblemen, from one side, didn't have a considerable effect (on that period of time were not accepted by the legislator), that, to a certain extent, correlated absence of experience of public activity for them, territorial position of province committees.

From the other side the state gave up administrative reform on principles of May 1858 project of reformation of province departments of management by creation of Commission about province establishments on 27 of March, 1859 year in composition the officials of ministries of internal affairs, state property, justice, with M.O. Milyutinim as the head (comrade of minister of internal affairs) and were started the creation of project of law «About an economic prescriptive management in a district», that finally resulted in creation of province establishments in 1864 year. With the help of such method noblemen obtained expansion of not only their own political rights but also rural inhabitants. The proper actions were accomplished, usually, from the pragmatic reasons. Except this, department of internal affairs were mode to change the way of work of province committees to improve the way of life of squire peasants paying attention to the precedents which took place in separate regions.

Key words: *lobby, political rights and freedoms, solicitor, noblemen, province committees on an improvement the way of life of peasants of squires.*

Надійшла до редакції 29.10.2013

Войтанович О. Й.

аспірант

(Запорізький національний університет)

УДК 340.1

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНУ ПРАВОВУ СИСТЕМУ: АСПЕКТИ ТЕОРІЇ

Досліджено вплив процесів глобалізації на національну правову систему. Здійснено теоретичне узагальнення чинників, які впливають на правову систему України у сучасному світі. Визначено правові засади залучення України до процесів глобалізації. Проаналізовано вплив глобалізації на процеси правотворчості, правореалізації та правозастосування. Сформульовано пропозиції щодо подолання негативного впливу глобалізації на національну правову систему: удосконалення правових механізмів захисту національних інтересів, законодавче визначення зовнішньополітичного курсу України як суверенної держави з урахуванням думки народу, правове виховання громадян у душі поваги до національної державності, прав і свобод співгромадян.

Ключові слова: *глобалізація, правова система, правотворчість, правореалізація, правозастосування, захист, національні інтереси, правові засади.*

Постановка проблеми. Правова система України розвивається в умовах світових процесів глобалізації, утворення нових міждержавних об'єднань, посилення ролі міжнародних інституцій, активного впливу міжнародного права на національну економіку, політику та правову сферу.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Різні наукові підходи до визначення глобалізації розробляли у своїх працях такі відомі науковці: З. Бжезінський, О. Волович, С. Зуєв, А. Івановський, О. Литвиненко, Є. Макаренко, А. Манойло, В. Попов, Е. Роговський, І. Сопіга, А. Уткін, Т. Фрідман, О. Фурса, Ю. Яковец та ін. Феномен правової системи є предметом дослідження багатьох вітчизняних

та зарубіжних науковців, серед яких: В. Бабкін, І. Голосніченко, А. Заєць, О. Зайчук, В. Каменська, В. Лазарєв, О. Менюк, О. Мурашин, О. Петришин, П. Рабінович, А. Ратінов, В. Сальников, А. Семітко, О. Скакун, О. Скрипнюк, В. Селіванов, Ю. Тодика, В. Толстенко, Л. Удовика, М. Цвік та інші. Проте, питання впливу глобалізації на національну правову систему залишається малодослідженим і потребує окремої уваги, враховуючи стрімкий розвиток глобалізаційних процесів у світі та необхідність захисту національних інтересів від негативного впливу глобалізації.

Враховуючи вищезазначене, дослідження впливу глобалізації на національну правову систему є актуальним і має як теоретичне, так і практичне значення.

Метою статті є загальнотеоретичне дослідження впливу глобалізації на національну правову систему.

Виклад основного матеріалу. Науковці по-різному визначають поняття правової системи. Так, М. Цвік та О. Петришин визначають правову систему як сформовану під впливом об'єктивних закономірностей розвитку суспільства сукупність усіх його правових явищ, які перебувають у стійких зв'язках між собою та іншими соціальними системами. Причому до основних рис правової системи вчені відносять те, що правова система має досить стійкий характер у часі. Риси, яких вона набуває в перебігу історичного процесу, формуються протягом тривалого часу, мають стійкий характер та не можуть бути змінені у стислий строк. У разі зміни державних форм організації суспільства (розпад держави, втрата незалежності, об'єднання або роз'єднання) правові системи зберігають свою сутність та основні риси [1, с. 560-561].

Елементами правової системи є право, як система регулювання суспільних відносин, форми (джерела) права, правові принципи, юридична практика і юридична діяльність, механізм правового регулювання, законність і правопорядок, правова свідомість і правова культура, суб'єкти права, правові традиції, юридична доктрина тощо. Таким чином, на думку К.Г. Волинка, поняття правової системи відображає сукупність усіх правових явищ у їх взаємодії в масштабах суспільства і держави [2, с. 220].

П.М. Рабінович називає правову систему юридичною системою і визначає її як систему всіх юридичних явищ, які існують у певній державі або у групі держав. Але далі зазначає, що до елементів юридичної системи не належать ті юридично значущі явища, котрі її послаблюють, деформують, руйнують (наприклад, незаконні дії та рішення, антидержавна, нігілістична правосвідомість). Такі явища мають, на думку П.М. Рабіновича, антисистемний характер. Для відображення ж усіх юридично значущих явищ суспільства – як системостворюючих, так і системоруйнуючих (антисистемних), використовується вже інше самостійне поняття: «правове (юридичне) життя суспільства». Від юридичної системи (у викладеному її розумінні) слід відрізнити загальносоціальну правову систему, до складу якої входять насамперед загальносоціальні (основоположні) права й обов'язки людини та інших суб'єктів соціуму, принципи та норми, в яких ці права й обов'язки відображаються, закріплюються, а також суспільні відносини, що формуються з приводу виникнення, реалізації, охорони та захисту та-

ких прав і обов'язків [3, с. 137-138].

Таким чином, у своєму визначенні юридичної системи П.М. Рабінович фактично враховує деякі аспекти впливу процесів глобалізації на сучасні загальносоціальні правові системи. Зокрема, він зазначає, що юридична система є системою всіх юридичних явищ, які можуть існувати не тільки у певній державі, але і у групі держав. Крім того, на його думку, до складу загальносоціальної правової системи входять не тільки загальносоціальні (основоположні) права й обов'язки людини, але і інших суб'єктів соціуму. Під останніми можна розуміти права й обов'язки юридичної особи, корпорації, що характерно для глобалізованого світу.

Термін «глобалізація» виник у другій половині 80-х років ХХ ст. у зв'язку з розвитком інформатики та телекомунікацій. У науковий обіг його ввів Р. Робертсон у 1983 р. За іншою версією, цей термін запропонував Т. Левітт у статті, опублікованій у «Harvard Business Review» у 1983 році. Цим терміном він позначав процес формування спільного ринку продукції, яка виробляється транснаціональними компаніями. В обох випадках цей термін відображає інтеграційні процеси світового масштабу [4].

І. Сопіга висловлює думку, що глобалізація – це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Основними наслідками цього процесу є розподіл праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення рівня культур різних країн. Це об'єктивний процес, який має системний характер, тобто охоплює усі сфери життя суспільства. Прихильники процесу глобалізації стверджують, що вона розширює можливості корпорацій і держав щодо свого розвитку. Збільшення товарообігу, поява нових технологій, розвиток інформаційної мережі стимулюють економічне зростання в усіх країнах світу [4].

Негативний вплив глобалізації на суспільні відносини проявляється у тому, що потужні транснаціональні корпорації з високим рівнем автоматизації та технологій поступово витісняють дрібних та середніх підприємців, які становлять фундамент середнього класу, представляють собою ядро громадянського суспільства. Транснаціональні корпорації, маючи величезні фінансові ресурси, активно впливають на політику і право окремих держав, створюючи лобістські групи в парламентах, урядах, просуваючи необхідні їм зміни до законів та інших нормативно-правових актів. Таким чином, суб'єкти глобалізаційних процесів активно впливають на правові системи окремих держав і українська правова система також зазнає значного впливу. Як приклад можна навести постійні торговельні «війни» з Російською Федерацією та квотування поставок української продукції до Європейського Союзу.

Окреме дослідження впливу глобалізації на національну правову систему провела Л.Г. Удовика. Так, на її думку, правова система – це не застигла, статична сфера суспільства. Вона постійно змінюється, що призводить до складних сполучень різних її елементів, зумовлених об'єктивними закономірностями розвитку соціуму. З огляду на це теоретичні й методологі-

чні дослідження правової системи не можуть бути обмежені традиційним аналізом трансформацій елементного складу структури правової системи. В умовах глобалізації істотні зміни відбуваються не лише із статичними, а й з динамічними елементами правової системи, такими, як правотворчість, правореалізація і правозастосування. Зміни відбуваються в інституційному аспекті завдяки залученню у правотворчу, правозастосовну й правоохоронну діяльність, поряд з національними державними інститутами, також міжнародних, наддержавних і регіональних інститутів, та в техніко-юридичному чи «технологічному» аспекті [5, с. 324-326].

Л.Г. Удовика виділяє поняття, що виражають тенденцію до загальності, правового спілкування, єднання, взаємного впливу. Таким поняттями, на її думку, є міжнародно-правове співробітництво і міжнародна інтеграція, міжнародні угоди і міжнародні зобов'язання, гармонізація національних правових систем і уніфікація права, підтримка міжнародного правопорядку, загальнолюдські правові цінності та ін. У межах глобального міжнародного співробітництва Л.Г. Удовика виділяє такі форми:

Глобальне регулювання – втілює на універсальному міждержавному рівні рішення, що забезпечують інтереси світового співтовариства в цілому, при обов'язковому дотриманні внутрішньодержавних, національних інтересів і врахуванні міжнародних наслідків прийнятих рішень (співмірність зовнішньополітичних і внутрішньодержавних інтересів).

Глобальний і підглобальний (регіональний) перерозподіл – виражається в об'єднанні ресурсів держав для спільної розробки соціальних програм і акцій, які мають на меті підтримку світового соціального порядку. Перерозподіл ще не набув досить стабільної світової форми і виражається в разовій гуманітарній допомозі найбільш вразливим державам або регіонам, що постраждали від стихії. На регіональному рівні перерозподіл виявляє ефективність дії в ЄС – політика «вирівнювання» економічних режимів держав – членів ЄС.

Глобальне, підглобальне, по-суб'єктне забезпечення дії встановленого регулювання – передбачає наявність або створення механізмів та інститутів, які сприяють реалізації прийнятих державних рішень на більш високому рівні, ніж національна влада й управління, наприклад, на міждержавному регіональному рівні. Так, успішну діяльність щодо забезпечення міжнародно-правового регулювання в межах РЄ демонструє Європейський суд з прав людини (м. Страсбург).

Зазначені форми й рівні глобального міжнародного співробітництва безпосередньо торкаються й України, потребують від неї виваженої системи заходів щодо забезпечення країни від проблем і негараздів, які породжує глобалізація. Реалізація таких заходів неможлива без удосконалення правореалізаційної та правозастосовної діяльності відповідних державних органів, які мають бути тими ефективними правовими інституціями, діяльність яких спрямована на вирішення економічних, політичних, соціальних завдань у державі [5, с. 326-327].

Відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», одними з основних засад зовнішньої політики визначаються:

підтримка зміцнення ролі міжнародного права у міжнародних відносинах, забезпечення дотримання та виконання чинних, вироблення нових принципів і норм міжнародного права; забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі [6]. На виконання останнього положення наразі ведуться активні переговори щодо підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Відповідно до «Порядку денного асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію», Україна бере на себе зобов'язання щодо проведення всеохоплюючої конституційної реформи відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії [7]. На підставі цього положення в Україні було створено Конституційну асамблею, яка готує проект змін до Конституції України. Таким чином, глобалізаційні процеси впливають навіть на реформування змісту Основного Закону держави.

Угода про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС, яка наразі є чинною, зобов'язує Україну привести своє законодавство у відповідність до європейського, насамперед, у таких сферах: закон про митницю, закон про компанії, закон про банківську справу, бухгалтерський облік компаній і податки, інтелектуальна власність, охорона праці, фінансові послуги, правила конкуренції тощо [8]. Оскільки така уніфікація є умовою продовження продуктивної співпраці, можна зробити висновок про вплив глобалізаційних процесів перш за все на ту частину правової системи, яка стосується економічних інтересів держави.

На продовження теми взаємозв'язку правової системи та економічних прагнень України, необхідно звернути увагу ще на один вектор зовнішньоекономічної співпраці України, а саме – співпрацю з Митним союзом Росії, Білорусії, Киргизії та Казахстану. Стаття 1 Угоди про Митний Союз та Єдиний економічний простір між Росією, Білоруссю, Киргизією та Казахстаном від 26 лютого 1999 р. передбачає гармонізацію законодавства, що стосується зовнішньоекономічної діяльності держави: митного, валютно-фінансового, податкового тощо [9]. Тож у разі, якщо Україна, зберігаючи курс на вступ до ЄС, обере додатково вектор вступу до Митного Союзу, законодавство у відповідних галузях буде неможливо уніфікувати одночасно з суперечливими системами законодавства ЄС та Митного Союзу, що призведе до унеможливлення подальшої інтеграції в обидві ці організації. Отже, обираючи єдиний напрямок поглибленої зовнішньої співпраці, Україна має приєднатися до однієї із систем зовнішньоекономічного законодавства, змінюючи власну правову систему.

Незважаючи на те, який напрямок зовнішньоекономічної співпраці стане для України чільним, наша держава повинна додержуватися зобов'язань, які взяла, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. Суди застосовують норми Конвенції, а разом з тим – і практику Європейського суду з прав людини, як джерело права [10]. Така вимога не лише впроваджує норми одного з міжнародних актів у правову систему України, а й змінює тип правової системи України, додаючи до неї нове джерело права – правовий прецедент. Таким чином, пра-

вова система України поєднала риси континентального типу правової системи та англосаксонської правової системи.

Європейський суд з прав людини тільки у 2012 році ухвалив 70 рішень проти України по суті вимог заявників. Впровадивши у національне законодавство норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Україна дозволила міжнародній судовій установі вирішувати не лише міждержавні спори, але і спори між конкретною людиною та державою. Таким чином, процеси глобалізації впливають як на систему законодавства, так і на процеси правозастосування.

Як справедливо зазначає Л.Г. Удовика, глобалізація породжує низку проблем юридико-технічного зближення у сфері інтеграції правозастосовних порядків, що існують у національних правових системах. Зазначені проблеми свідчать про необхідність активізації інтеграційної роботи в цій сфері, що якісно вплине на хід інтеграції доктринальних і нормативних компонентів правової дійсності, оскільки правозастосовна практика визначає необхідність нормативного впорядкування певних проявів соціальної дійсності, а також дає теоретичне обґрунтування появи й функціонуванню нових нормативних регуляторів [5, с. 345].

Важливим юридичним засобом правової інтеграції в умовах глобалізації є, на думку Л.Г. Удовики, спільність юридичних механізмів. Насамперед, мова йде про загальні механізми правотворчості й правозастосування, при збереженні суверенних повноважень держав у правовій сфері. Спільність механізмів позначених компонентів означає їх узгодженість щодо моделі, що містить у собі принципи й види як правотворчості, так і правозастосування, стадії законотворчого й правозастосовного процесів, акти як результати правотворчої й правозастосовної діяльності. Зміст кожного із зазначених елементів моделі буде різним. Але спільність формальних підходів буде сприяти ідентифікації конкретних правил у майбутньому: по-перше, суб'єкти інтеграції без шкоди своїм суверенітетам у правовій сфері повинні домовитися про формальну однотипність видаваних актів правотворчості й правозастосування, а також про їхню ієрархію; по-друге, суб'єкти інтеграції мають визначитися в однаковій назві стадій відповідних процесів і їхньому характері, з огляду на можливу відсутність деяких стадій у національних системах; по-третє, суб'єкти повинні домовитися про механізми їх внутрішньосистемної та міжсистемної взаємодії. Мова йде про створення такої форми узгодження, як висновок договорів про правове співробітництво, або угодах про правову допомогу. При розбіжності в системі й принциповому характері юрисдикційних і нормотворчих органів буде дуже складно надавати правову допомогу, а тим більше правове співробітництво; по-четверте, суб'єктам інтеграції необхідно виробити єдині принципи правотворчої та правозастосовної діяльності, які повинні мати, насамперед, науковий, а не національно-політизований характер. Лише при дієвому використанні спільності юридичних механізмів, за попереднім узгодженням суб'єктів, можлива безпосередня уніфікаційна діяльність зі зближення національних законодавств та інтеграції правових систем [5, с. 345-346].

З такою позицією варто погодитися, адже повністю уніфікувати правові системи різних країн неможливо, враховуючи особливості їх формування, чинники, що впливають на них, сформовану правосвідомість та правову культуру населення («правовий менталітет»). Проте, можливо і доцільно гармонізувати та уніфікувати юридичні механізми правотворчої та правозастосовної діяльності, що надасть можливість різним суб'єкта ефективно захищати свої права та свободи незалежно від місця знаходження, громадянства та інших факторів. Прикладом цього є право будь-якого громадянина країни, яка ратифікувала європейську Конвенцію захисту прав людини та основоположних свобод, звернутися із заявою про порушення своїх прав і свобод певною державою до Європейського суду з прав людини.

Висновок. Таким чином, на правову систему України активно впливають процеси глобалізації, що проявляється в трансформації національної правової системи, а саме, поєднанні рис як континентальної, так і англосаксонської правової системи. Підтвердженням цього є те, що судові прецеденти Європейського суду з прав людини стали повноцінним джерелом права в Україні. Крім того, Україна активно залучена до євроінтеграційних процесів, що закріплено і ряді чинних міжнародних угод, законів та інших нормативно-правових актів України. Проте перед науковцями стоїть важливе завдання – розробити теоретичні засади захисту національної правової системи від негативного впливу глобалізації, а саме, юридичного конфлікту з учасниками Митного Союзу, що має негативні наслідки для вітчизняної економіки. Для будь-якої сучасної держави в умовах глобалізації першочерговим завданням є захист вітчизняного виробника, адже від цього залежить і рівень зайнятості населення, і зростання внутрішнього валового продукту, і стабільність національної валюти, і добробут громадян. Ядром правової системи України в умовах глобалізації має бути правовий захист національних інтересів (правовий захист вітчизняного виробника, правова протидія незаконній міграції, правове забезпечення енергетичної незалежності, правові гарантії забезпечення прожиткового мінімуму громадян та збереження національної автентичності тощо).

Коло окреслених проблем, які породжують глобалізаційні процеси, і необхідність подальшої трансформації національної правової системи зумовлює перспективність подальшої наукової розробки даної теми.

Бібліографічні посилання

1. Загальна теорія держави і права : підручник / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Х., 2009.
2. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. / К.Г. Волинка. – К., 2003. –
3. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. – Вид. 10-е, доп. – Львів, 2008.
4. Сопіга І. Глобалізація як чинник світової гегемонії США / І. Сопіга. – Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/2010/hlobalizatsiya-yak-chynnyk-svitovoji-hehemoniji-ssha/>
5. Удовика Л.Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір : монографія / Л.Г. Удовика. – Х., 2011.
6. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 // ВВР України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.
7. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію від 20.11.2009 р. – Режим доступу :

http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_990

8. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 р.; ратифікована 10.11.1994 р.; дата набуття чинності 01.03.1998 р. – Режим доступу :

http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_012/page

9. Договор о Таможенном Союзе и Едином экономическом пространстве от 26 февраля 1999 г. – Режим доступа :

<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=31914>

10. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. // ВВР України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

Войтанович А. И. Влияние глобализации на национальную правовую систему: аспекты теории. Исследовано влияние процессов глобализации на национальную правовую систему. Осуществлено теоретическое обобщение факторов, влияющих на правовую систему Украины в современном мире. Определены правовые основы приобщения Украины к процессам глобализации. Проанализировано влияние глобализации на процессы правотворчества, реализации права и правоприменения. Сформулированы предложения по преодолению негативного влияния глобализации на национальную правовую систему: усовершенствование механизмов защиты национальных интересов, законодательное определение внешнеполитического курса Украины как суверенного государства с учетом мнения народа, правовое воспитание граждан в духе уважения к национальной государственности, правам и свободам сограждан.

Ключевые слова: *глобализация, правовая система, правотворчество, правореализация, правоприменение, защита, национальные интересы, правовые основы.*

Voytanovych O. Yo. The impact of globalization on national legal system: aspects of theory. In the article author investigated the influences of globalization on the national legal system. Performed theoretical generalization of the factors that influence the legal system of Ukraine in the world today. The legal bases of initiation of Ukraine to the processes of globalization are determined. Analyzes the impact of globalization on the process of law-making, implementation and enforcement of law.

The author has concluded that the legal system of Ukraine is actively affected by influence of the processes of globalization, that is manifested in the transformation of the national legal system, namely the combined features of both continental and Anglo-Saxon legal system. Proof of this is that the case-law of the European Court of Human Rights have become a full-fledged source of law in Ukraine. In addition, Ukraine is actively involved in the European integration process, which is fixed and the number of existing international treaties, laws and other legal acts of Ukraine.

But before scientists is an important task - to develop the theoretical foundations of the national legal system of protection against the negative effects of globalization, namely the legal conflict with members of the Customs Union, which has negative consequences for the domestic economy. For any modern state in a globalizing first priority is to protect domestic producers, because it depends on the level of employment and GDP growth, and the stability of the currency, and the welfare of citizens.

The core of the legal system of Ukraine in the context of globalization must be legal protection of national interests (legal protection for domestic producers, legal combating illegal migration, legal support energy independence, legal guarantees of the subsistence minimum and the preservation of national authenticity etc.).

Keywords: *globalization, legal system, law-making, implementation, law-enforcement, defence, national interests, legal framework.*

Надійшла до редакції 12.09.2013